

Janusz Stępkowski

Działalność Międzyresortowej Komisji do spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich

Ochrona Zabytków 36/3-4 (142-143), 298-300

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wykaz obiektów etnograficznych województwa kieleckiego, przy których trwały prace konserwatorskie lub wykonywano dokumentację naukowo-techniczną

1. Bieliny — chałupa nr 60 z 1789 roku.
2. Bieliny — kurnik z XIX w.
3. Bieliny — stodoła z XIX w.
4. Bronkowice (gm. Pawłów) — chałupa nr 21 z XVIII w.
5. Brzeziny (gm. Morawica) — obora nr 88 z XIX w.
6. Brzeziny (gm. Morawica) — stodoła nr 72 z XIX w.
7. Brzuchania (gm. Miechów) — stodoła nr 5 z XIX w.
8. Bukowska Wola (gm. Miechów) — zagroda nr 86 z XIX w.
9. Ciuślice (gm. Czarnocin) — stodoła z XIX w.
10. Chroberz (gm. Złota) — chałupa nr 159 z XIX w.
11. Daleszyce — dom drewniany z XIX w. przy ul. Głowackiego 24.
12. Gęszce (gm. Łagów) — zagroda nr 5 z XIX w.
13. Goźlice (gm. Klimontów, woj. Tarnobrzeg) — plebania z XVIII wieku.
14. Góry (gm. Miechów) — studnia gromadzka z XIX w.
15. Grzmucin (gm. Gózd, woj. Radom) — wiatrak „paltrak” z XIX wieku.
16. Grzymałków (gm. Mniów) — wiatrak „holender” z 1931 r.
17. Kol. Janik (gm. Kunów) — wiatrak „koźlak” z 1884 r.
18. Kalina Mała (gm. Miechów) — zagroda nr 24 z XIX w.
19. Korzecko (gm. Chęciny) — kuźnia drewniana z XIX w.
20. Mirogonowice (gm. Wasńów) — dwór drewniany z 1778 i XIX w.
21. Niedziałki (gm. Rytwiany, woj. Tarnobrzeg) — chałupa nr 41.
22. Okół (gm. Bałtów) — zagroda nr 156, XX w.
23. Ostrowce (gm. N. Korczyn) — chałupa nr 44 z 1830 r.
24. Pacanów (gm. N. Korczyn) — wiatrak „holender” z 1918 r.
25. Parszów (gm. Wąchock) — młyn drewniany z 1857 r.
26. Piasek Wielki (gm. Stąporków) — młyn drewniany z XIX w.
27. Radkowice (gm. Pawłów) — zagroda nr 11 z XIX w.
28. Radkowice (gm. Pawłów) — stodoła podworska nr 1 z 1875 r.
29. Radkowice (gm. Pawłów) — stodoła nr 13 z XIX w.
30. Rogów (gm. Opatowiec) — spichlerz podworski z 1684 r.
31. Rogów (gm. Opatowiec) — kościół drewniany z XVIII w.
32. Rokitno (gm. Szczekociny, woj. Częstochowa) — chałupa nr 157 z 1805 r.
33. Ruda Pilczycka (gm. Łopuszno) — ośmiorak z XIX w.
34. Sierzawy (gm. Pawłów) — zagroda nr 20 z 1950 r. i obora nr 21 z XIX w.
35. Sładków Mały (gm. Chmielnik) — młyn drewniany z XIX w.
36. Słężany (gm. Lelów, woj. Częstochowa) — zagroda nr 104 (d. 82) z XVIII w.
37. Staszów (woj. Tarnobrzeg) — spichlerz drewniany z XVIII—XIX wieku.
38. Suchedniów, ul. Warszawska 1 — dworek drewniany z XVIII—XIX w.
39. Suków (gm. Daleszyce) — chałupa z 1774 r.
40. Świątniki (gm. Obrazów, woj. Tarnobrzeg) — chałupa z 1758 r.
41. Szydłów — chałupa z 1705 r.
42. Szczepanowice (gm. Miechów) — zagroda nr 64 z XIX w.
43. Umer (gm. Zagnańsk) — chałupa z 1840 r.

11. Wiatrak w Krasocinie po przeprowadzeniu prac konserwatorskich 1980 r. (fot. A. Szura)

44. Wąchock — domy ul. Starachowicka: nr 19 (1863 r.) oraz nr nr 29, 34, 43 i 57.
45. Wola Szczygielekowa (gm. Bodzentyn) — zagroda nr 37 z XIX w.
46. Złotniki (gm. Małogoszcz) — chałupa, obora nr 77 z 1860 r.
47. Złota — spichlerz podworski 1733 r.

Andrzej Szura

DZIAŁALNOŚĆ MIĘDZYRESORTOWEJ KOMISJI DO SPRAW REWALORYZACJI MIAST I ZESPOŁÓW STAROMIEJSKICH

Mocą Uchwały 101 Rady Ministrów z dnia 21.VII.1978 r. została powołana Międzyresortowa Komisja do Spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich. Powodem podjęcia tej Uchwały było stwierdzenie ogólnego katastrofalnego stanu zabytkowych zespołów staromiejskich wobec obciążenia wyłącznie resortu kultury odpowiedzialnością za ich ochronę i rewaloryzację. Znikome środki i możliwości resortu kultury nie dawały żadnych gwarancji wywiązania się z tego zadania. W skład Międzyresortowej Komisji wchodzi wiceministrowie resortów uczestniczących w procesie rewaloryzacji: wiceminister Kultury i Sztuki, jako przewodniczący, odpowiedzialny za ochronę zabytków i prawidłowy przebieg rewaloryzacji; wiceminister Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, jako dysponujący przedsiębiorstwami remontowymi, biurami planowania prze-

strzennego i biurami komunalnymi, a także odpowiedzialny za infrastrukturę miejską i prawidłowy rozwój miast; wiceminister Budownictwa, odpowiedzialny za produkcję materiałów budowlanych oraz maszyny budowlane i sprzęt budowlany; prezes CZSBM, ponieważ główną funkcją zespołów staromiejskich jest i powinna być nadal funkcja mieszkaniowa. Ponadto w skład Komisji wchodzi wybitni fachowcy różnych specjalności oraz Zespół Ekspertów, dla jej obsługi. Zadaniem Międzyresortowej Komisji jest doprowadzenie do pełnej kompleksowości i koordynacji działań rewaloryzacyjnych w zakresie badań, programowania, projektowania i realizacji. W jej ramach prowadzi się bilansowanie potrzeb w całym kraju w zakresie rewaloryzacji zespołów staromiejskich, ustalanie priorytetów na poszczególne etapy planów gospodarczych. Dotychczas Komisja zapoznała się

z podjętymi działaniami na terenie całego kraju, a na terenie kilku miast na posiedzeniach wyjazdowych podjęte zostały różnego typu ustalenia mające na celu usprawnienie i skoordynowanie programów rewaloryzacji. Do tej pory odbyło się dwadzieścia posiedzeń, w tym pięć w Warszawie oraz piętnaście posiedzeń wyjazdowych: w Zamościu dwukrotnie, Włocławku, Lublinie, Toruniu, Cieszynie, Płocku, Radziejowicach, Dąbrowie Górniczej, Krośnie, Starym Sączu, Niedzicy, Elblągu, Sopocie i Kłodzku. Rezultatem tych spotkań było rozpatrywanie spraw rewaloryzacji miast i zespołów staromiejskich, a przede wszystkim: — wpisywanie ich na listę miast i zespołów staromiejskich przewidzianych do rewaloryzacji; — opiniowanie, ocena i zatwierdzenie opracowanych w województwach planów zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji

miast i zespołów staromiejskich we wszystkich dziedzinach i specjalnościach dotyczących ich społeczno-gospodarczego rozwoju.

Opinie i wnioski Międzyresortowej Komisji zawarte w jej postanowieniach i ustaleniach przekazywane były zainteresowanym ministrom, kierownikom urzędów centralnych, wojewodom i prezydentom miast stopnia wojewódzkiego.

Obsługę Międzyresortowej Komisji zapewniał Zespół Ekspertów, który zajmował się m.in. planowaniem tematyki i programów posiedzeń, przygotowaniem związanych z nimi materiałów, wyborem referentów poszczególnych tematów, organizacją posiedzeń oraz uzgadnianiem ich z odpowiednimi władzami terenowymi administracji państwowej. Prowadził ponadto dokumentację działań Komisji oraz kontrolę realizacji jej ustaleń i postanowień. Dla potrzeb Międzyresortowej Komisji Zespół Ekspertów opracował projekt listy miast przewidzianych do kompleksowej rewaloryzacji z określeniem zadań priorytetowych, gromadził i opracowywał informacje pomocnicze dla problematyki rewaloryzacji, prowadził prace bieżące oraz opracowania tematów zgłoszonych do rozpatrzenia i zaopiniowania, a także dotyczących zagadnień realizacyjnych.

W celu urealnienia programu rewaloryzacji podjęto działania w kierunku rozpoznania możliwych źródeł finansowania:

- programu modernizacji mieszkań;
- planów społeczno-gospodarczych województw;
- programów rządowych;
- udziału wielkiego przemysłu;
- turystyki.

Największe środki na rewaloryzację są do pozyskania z programu modernizacji mieszkań, a rewaloryzacja mieszkań w zespołach staromiejskich może się przyczynić do stworzenia mieszkań o dużych wartościach użytkowych przy zachowaniu ich wartości historycznych. Ponieważ jednak potencjał wykonawczy przedsiębiorstw modernizacyjnych jest wysoce niedostateczny, w obecnej sytuacji ograniczeń inwestycyjnych byłoby wskazane przekwalifikowanie części przedsiębiorstw ogólnobudowlanych na remontowo-modernizacyjne. Z badań Instytutu Kształtowania Środowiska wynika, że potencjał przedsiębiorstw remontowo-budowlanych kształtuje się na poziomie poniżej 5% w stosunku do przedsiębiorstw zajmujących się nowym budownictwem mieszkaniowym.

Rozpoznanie wykonane przez Zespół Ekspertów Międzyresortowej Komisji wykazuje, że w krajach takich, jak NRD, Austria, Francja, potencjał ten kształtuje się na poziomie 30—50%. W całym świecie wobec trudności energetycznych coraz większą wagę przykłada się do zachowania istniejącej substancji budowlanej, ponieważ nowe budownictwo jest bardzo energochłonne, zarówno w montażu konstrukcji,

produkcji materiałów budowlanych, jak też ciężkim transporcie.

Międzyresortowa Komisja do Spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich przedstawiła wyniki prac i zamierzone kierunki dalszego działania Państwowej Radzie ds. Gospodarki Przestrzennej. Przedłożony materiał spotkał się z przychylną oceną, a słuszność podjętych kierunków działania została potwierdzona w opinii Rady.

Pozytywnie zaopiniowano również opracowany przez Zespół Ekspertów elaborat pt. *Tryb i Zakres Przygotowań Planistycznych i Projektowych dla Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich*, jako ustalenia mające na celu powiązanie problematyki rewaloryzacji z planowaniem przestrzennym, od planu krajowego, przez plany rozwoju przestrzennego województw, plany ogólne miast, a przede wszystkim plany szczegółowe obszarów staromiejskich. Dokument podpisany przez dwóch wiceministrów resortu Kultury i Sztuki oraz Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska został przesłany do wszystkich województw.

Zespół Ekspertów działał w 1982 r. w specyficznych warunkach wobec braku decyzji w sprawie obsadzenia stanowiska przewodniczącego Międzyresortowej Komisji do Spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich; nie ma decyzji w tej sprawie do chwili obecnej. W tym okresie nastąpiły też dwie reorganizacje: Zespół Ekspertów przeszedł z Centrum Projektowania, Badań i Realizacji Obiektów Kultury do Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych Muzeum Narodowego, na mocy decyzji Nr 8 Ministra Kultury i Sztuki oraz podjęto działania w sprawie wydzielenia Zespołu Ekspertów, jako samodzielnej jednostki organizacyjnej.

Wobec trudnej sytuacji organizacyjnej, Zespół Ekspertów skupił się na działalności konsultacyjnej i opiniodawczej opracowań rewaloryzacyjnych i planów ogólnych miast, na pracach analitycznych, studialnych, prowadzeniu systemowej ewidencji miast historycznych, jak również przygotowań i realizacji programów rewaloryzacji, a także uwarunkowań technicznych i materiałowych. Organizowano też koordynacyjne narady w województwach dla zintegrowania działalności Urzędów Konserwatorskich z Biurami Planowania Przestrzennego przy podejmowaniu procesów rewaloryzacji.

W czerwcu 1982 r. zorganizowano naradę środowiskową wybranej grupy województw, służb konserwatorskich, planowania przestrzennego i gospodarki komunalnej dla przedyskutowania też w sprawie ustalenia zasad polityki dotyczącej modernizacji, a w tym zabezpieczeń remontów oraz rewaloryzacji zespołów miejskich. Przygotowano również ogólnopolską naradę wyżej wymienionych służb dla doprowadzenia do skoordynowanych, planowych działań w zakresie moderni-

zacji, a w tym rewaloryzacji zespołów miejskich, jako wynik ustaleń narady środowiskowej. Od kwietnia prowadzone były prace związane w problematyką parków i ogrodów.

Oto szczegółowe wyniki pracy Zespołu:

1. Opinie do planów szczegółowych i rewaloryzacji zespołów staromiejskich: Sopot, Płock, Sandomierz, Murcki i Zawodzie (woj. katowickie), Kietrz, Głubczyce, Brzeg (woj. opolskie), Żychlin (woj. płockie), Chełm.

2. Konsultacje w sprawach rewaloryzacji miast: Biała Podlaska, Białystok, Kraków, Chełm, Sławków, Bytom, Łelów, Wieliczka, Sandomierz, Płock, Łęczycza, Częstochowa, Murcki, Zawodzie, Mikuszowice, Łowicz, Ropczyce, Łomża, Przemyśl.

3. Konsultacje wyjazdowe w sprawach rewaloryzacji miast: Częstochowa, Kraków, Wałbrzych, Sandomierz, Drezdenko, Szczecin, Brzeg, Chełm, Płock, Łęczycza.

4. Narady koordynacyjne w województwach dla zintegrowania służb konserwatorskich i planowania przestrzennego przy podejmowaniu opracowań rewaloryzacyjnych i prowadzenia prawidłowej polityki w zakresie ochrony wartości zabytkowych i kulturowych: Biała Podlaska, Kalisz, Ostrołęka, Siedlce, Sieradz, Skierniewice, Szczecin.

5. Działania w zakresie parków, ogrodów i cmentarzy dotyczyły organizacji 4 komisji ewidencyjnych dla parków i ogrodów, koordynacji wydawnictwa z serii *Parki i ogrody w Polsce* dla województwa skierniewickiego (praca wykonywana w ramach problemu międzyresortowego MR 1,6); rozpoznania materiałów konserwatorskich dotyczących parków woj. kieleckiego w ramach problemu międzyresortowego MR 1,6, współudziału w przygotowaniu do druku materiałów ze zjazdu „Halin 1” w 1980 r. i „Halin 2” w 1981 r.

Zespół Ekspertów Międzyresortowej Komisji wykonał takie m.in. opracowania do powszechnego użytku:

— *Lokacja miast polskich*. Opracowanie zawiera wykaz 1367 miast historycznych z podziałem na uzyskane lokacje w poszczególnych wiekach oraz datę ewentualnej utraty praw miejskich;

— *Miasta historyczne w Polsce*. Opracowanie zawiera podstawowe dane dla potrzeb rewaloryzacji;

— *Wsie o zachowanych układach urbanistycznych*. Opracowanie zawiera wykaz wsi o zachowanych miejskich układach urbanistycznych na tle lokacji i utraty praw miejskich w okresie od XIII do XX w. z zestawieniami zbiorczymi i mapkami poglądowymi;

— *Analiza opracowań dotyczących rewaloryzacji zespołów staromiejskich w skali kraju do roku 1979*. Opracowanie zawiera wykaz różnego rodzaju zleceń wydanych przez konserwatorów wojewódzkich dla potrzeb rewaloryzacji, od badań naukowo-historycznych przez różnego typu opracowania studialne, aż

do planów szczegółowych i rewaloryzacji;

— *Waloryzacja historycznych ośrodków miejskich w Polsce według nowego podziału administracyjnego kraju*. Opracowanie wykonano na podstawie badań przeprowadzonych przez zespół naukowców PAN w latach 1970—1972 pod kierunkiem prof. dr. hab. arch. Krzysztofa Pawłowskiego;

— *Zmiany w zaludnieniu małych miast (do 5 tys. mieszk.) w latach 1938—1980*. Opracowanie zawiera zmiany zaludnienia małych miast w przedziałach dziesięcioletnich dla przebadania zagrożenia degradacją wobec braku możliwości rozwojowych;

— *Zadania w zakresie rewaloryzacji zespołów staromiejskich na tle problemów materiałowych i wykonawczych warunkujących ich realizację*. Opracowanie zawiera analizy opisowe i graficzne w zakresie zasobów mieszkaniowych w Polsce i na tym tle problemy potencjału wykonawczego, produkcji materiałów budowlanych i transportu materiałów budowlanych;

— *Analiza wskazanych obiektów zabytkowych przez konserwatorów wojewódzkich pod kątem prawidłowości ich użytkowania*. Opracowano podstawowe dane o obiektach zabytkowych na około 2000 fiszek.

Prace specjalne:

— opracowanie informacji dla wicepremiera J. Ozdowskiego pt. *Rewaloryzacja i modernizacja zespo-*

łów miejskich jedną z dróg do zlagodzenia problemu mieszkaniowego w Polsce;

— opinia dla wicepremiera J. Ozdowskiego do programu budownictwa mieszkaniowego na lata 1983—1990;

— udział w pracach Międzyresortowej Komisji powołanej dla spraw likwidacji skutków powodzi w Płocku i zabezpieczenia skarpy wiślańskiej i dzielnicy staromiejskiej w Płocku.

W dalszej działalności Międzyresortowej Komisji przewiduje się kontynuację prac nad urealnieniem opracowań studialno-projektowych dotyczących procesu rewaloryzacji zespołów staromiejskich, zmierzając do ich ograniczenia oraz kończenie każdego opracowania planem szczegółowym rewaloryzacji, jako podstawą prawną i merytoryczną do podejmowania działalności realizacyjnej.

W pracach Komisji przewiduje się podjęcie specjalnych działań w kierunku dostosowania przedsięwzięć rewaloryzacyjnych do warunków ekonomicznych kraju; przede wszystkim doprowadzenie do wypracowania w województwach programu zabezpieczeń przed niszczeniem i dewastacją obiektów o wartościach kulturowych, aby można je było objąć rewaloryzacją w okresach ekonomicznie uzasadnionych. Następnym zadaniem to zajęcie się rewaloryzacją staromiejskich zespołów mieszkaniowych stanowiących wycinek programu modernizacji, doprowadzenie do opracowania w każ-

dym województwie planów szczegółowych dla zespołów staromiejskich, będących podstawowym instrumentem w bieżącej polityce modernizacyjno-inwestycyjnej w ich obrębie.

Zamierza się kontynuować organizowanie posiedzeń wyjazdowych w poszczególnych miastach i województwach, prace nad bilansowaniem potencjałów wykonawczych i materiałowych na tle potrzeb w zakresie rewaloryzacji oraz porównywanie kosztów społecznych rewaloryzacji w stosunku do nowego budownictwa.

Doświadczenia z dotychczasowej działalności Międzyresortowej Komisji wykazują, że kontynuowanie prac jest niezbędne — szczególnie w trudnej sytuacji ekonomicznej kraju — ponieważ zespoły staromiejskie stanowią znaczną część istniejących zasobów budowlanych. Kraj nasz nie stać na marnotrawstwo tych zasobów i dlatego konieczna jest kontynuacja procesów rewaloryzacji. Bez międzyresortowego wysiłku ulegną zatraceniu bezcenne wartości kulturowe oraz zostanie zmarnowana duża część majątku narodowego. Coraz większy procent nowych zasobów mieszkaniowych będzie musiał być kierowany na mieszkania zamienne, podczas gdy proces modernizacji i rewaloryzacji może przyczynić się do znacznego zlagodzenia problemu mieszkaniowego.

Janusz Stępkowski

KOLOKWIMUM ICOMOS NA TEMAT ODBUDOWY ZABYTKÓW ZNISZCZONYCH W CZASIE OSTATNIEJ WOJNY

W dniach 15—19 listopada 1982 r. odbyło się w Dreźnie kolokwium zorganizowane przez Komitet Narodowy ICOMOS w NRD, poświęcone odbudowie zabytków architektury po drugiej wojnie światowej. Wzięli w nim udział przedstawiciele Austrii, Czechosłowacji, Kuby, Luksemburga, NRD, Polski, RFN, Węgier, Włoch, ZSRR. Polskę reprezentowali: prof. dr O. Czerner, prof. dr W. Kalinowski, prof. dr E. Małachowicz, mgr A. Michałowski, dr Z. Radacki i dr B. Rymaszewski. Wszyscy wygłosili referaty i komunikaty.

W ponad 30 wystąpieniach przedstawiono dorobek w dziedzinie odbudowy zabytków po drugiej wojnie światowej w centralnej Europie. Szczególną uwagę zwracało różne podejście konserwatorów do zagadnień odbudowy — od rekonstrukcji „idealnej” formy zabytku w jednej z epok historycznych, przez rekonstrukcję stanu przed zniszczeniem, aż do swobodnej odbudowy w formach współczesnych z zachowaniem elementów zabytkowych. Należy podkreślić, że tendencje te występowały równocześnie w

różnych krajach i były wyrazem „niedostosowania się” teorii konserwacji zabytków do tak tragicznej sytuacji, w jakiej znalazło się wiele krajów europejskich po ostatniej wojnie światowej. Pozostawienie obiektów w ruinie — co byłoby zgodne z teorią nieingerencji w struktury zabytkowe — zubożyłoby w sposób zdecydowany krajozraz kulturowy krajów, przez które przetoczyła się wojna. Istniała moralna konieczność odbudowy zniszczonych obiektów, niekiedy nawet pod presją opinii społecznej.

Autorzy referatów i komunikatów przedstawili rozmaite przykłady odbudowy, które wiele wniosły do sformułowania ogólnych zasad postępowania ze zniszczonymi przez działania wojenne obiektami. Jest to o tyle istotne, że w ciągu minionych 37 lat od zakończenia drugiej wojny światowej znowu wiele państw stanęło przed problemem odbudowy zniszczonych działaniami wojennymi pomników kultury.

Nic więc dziwnego, że uchwalona

przez uczestników kolokwium *Deklaracja Drezdeńska* zawiera wiele akcentów politycznych. W jej wstępie stwierdzono, że „uczestnicy zapoznali się na nowo z wstrząsającym obrazem, jakie cierpienia i zniszczenia przynosi wojna narodom i ich dorobkowi kultury”. Właśnie konserwatorzy, których zadaniem jest chronienie dóbr kultury, mają obowiązek protestowania przeciw wzmagającemu się napięciu politycznemu, rozprzestrzenianiu broni nuklearnej i wzrastającemu następowi zbrojeń na całym świecie. Stwierdzono, że odbudowa zniszczonych obiektów była inspiracją wielu badań naukowych, poszukiwań archiwalnych itp., które bardzo wzbogaciły naszą wiedzę o zabytkach. Jednocześnie doświadczenia przy odbudowie zabytków zdecydowały o rozwoju metod i technik konserwacji. Przyczyniły się do tego też badania nad adaptacją obiektów do nowych funkcji społecznych i użytkowych. Podkreślono również, że „w czasie restauracji zniszczonych w czasie wojny zabytków należy szczególnie zwracać uwagę na to, aby widać w nich by-